

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ПОНЯТТЯ МІЖОСОБИСТІСНИХ ВЗАЄМИН ДОШКІЛЬНИКІВ ІЗ ДОРΟΣЛИМИ

Ірина МЕЛЬНИК

*доцент кафедри загальної та дошкільної педагогіки
Волинського національного університету імені Лесі Українки*

Міжособистісні взаємини дошкільників (3–6 років) із дорослими є фундаментальним елементом їхнього соціального, емоційного, когнітивного та морального розвитку, формуючи основи комунікативних навичок, соціальних норм і особистісних якостей, таких як емпатія, відповідальність і впевненість. У психолого-педагогічній науці ці взаємини визначаються як динамічний процес взаємодії, що охоплює обмін емоціями, знаннями, соціальним досвідом і реалізується в контексті сім'ї та дошкільного закладу. У психології вони аналізуються як механізм розвитку психічних функцій і соціальної адаптації, тоді як у педагогіці – як інструмент виховання й навчання, спрямований на становлення дитини як суб'єкта суспільства. Теоретичні підходи розкривають багатогранність цього феномену, пояснюючи, як дорослі (батьки, вихователі) впливають на соціалізацію дошкільників, формуючи їхню готовність до взаємодії в соціумі та створюючи основу для розробки ефективних виховних стратегій.

Міжособистісні взаємини дошкільників із дорослими є складним і багатогранним процесом, що поєднує емоційні, когнітивні та поведінкові аспекти. С. Д. Максименко підкреслює, що для дошкільників ці взаємини є первинним джерелом соціального досвіду, оскільки їхня психіка ще формується, а взаємодія з дорослими визначає емоційну стабільність, когнітивний розвиток і соціальну впевненість [7, с. 72]. Наприклад, коли батьки уважно слухають розповідь дитини про її день у ЗДО, це зміцнює її самооцінку та бажання ділитися, тоді як ігнорування може спричинити тривожність або замкненість. У педагогічному контексті Н. В. Гавриш зазначає, що взаємини є інструментом соціалізації, допомагаючи дитині

адаптуватися до соціального середовища, опановувати правила поведінки та розвивати комунікативні навички через групові ігри чи навчальні заняття [4, с. 56]. Наприклад, гра «магазин», організована вихователем, учить дітей ролей продавця й покупця, формуючи вміння співпрацювати.

Ці взаємини мають особливе значення в дошкільному віці, оскільки дитина перебуває на етапі активного формування особистості. Дорослі виступають як моделі поведінки, джерела знань і емоційної підтримки, що визначає траєкторію соціального розвитку. І. М. Трубавіна додає етичний вимір, наголошуючи, що взаємна повага й доброзичливість між дорослим і дитиною є передумовою успішного виховання [10, с. 34]. Наприклад, коли вихователь вислуховує ідеї дошкільника про його малюнок, це мотивує до творчості та зміцнює довіру. Для дослідження ці визначення створюють основу для аналізу того, як психологічні та педагогічні аспекти взаємодії формують особистість дитини.

Психосоціальний підхід Е. Еріксона пов'язує взаємини з етапом «ініціатива проти провини» (3–6 років). Позитивна взаємодія з дорослими розвиває ініціативність, упевненість у спілкуванні та бажання досліджувати світ, тоді як надмірна критика чи обмеження викликають почуття провини, страх і невпевненість, ускладнюючи соціальну адаптацію [2, с. 92]. Наприклад, коли вихователь хвалить дитину за самостійне складання пазлів, це підтримує її ініціативу, тоді як осуд за помилку може стримувати активність. Цей підхід підкреслює значення підтримувального стилю виховання для формування активної соціальної позиції.

Когнітивно-розвивальний підхід Ж. Піаже акцентує на впливі когнітивного розвитку на взаємини. На передопераційній стадії дошкільники через егоцентричне мислення обмежено сприймають перспективи інших, тому потребують адаптованої взаємодії, де дорослі через гру, розповіді чи пояснення передають соціальні норми й знання, стимулюючи розвиток мовлення, мислення та уяви. О. Л. Кононко уточнює, що двостороння взаємодія, яка враховує когнітивний рівень дитини, є ключем до соціалізації [6, с.62].

Наприклад, коли вихователь пояснює правила гри «будівельники», дитина не лише вчиться співпрацювати, а й розвиває мовлення, засвоюючи нові слова. Цей підхід важливий для аналізу інтелектуального обміну в процесі виховання.

А. Бандура пояснює взаємини через імітацію поведінки дорослих. Дошкільники, спостерігаючи за доброзичливістю, повагою чи відповідальністю батьків і вихователів, відтворюють ці моделі у власному спілкуванні [1, с.68]. Т. В. Дуткевич зазначає, що через обмежену саморегуляцію діти особливо залежать від позитивних прикладів [5, с.112]. Наприклад, коли вихователь поважно спілкується з дітьми, вони переймають ввічливість, використовуючи слова «дякую» чи «будь ласка». Цей підхід важливий для аналізу моделювання соціальних навичок у виховному процесі.

Педагогічна перспектива розглядає взаємини як інструмент виховання та навчання. Н. В. Гавриш наголошує, що через групові ігри, як-от «лікарня», вихователі вчать дітей соціальних ролей, співпраці та комунікації [4, с. 56]. І.Д. Бех акцентує на особистісно орієнтованому підході, який враховує індивідуальні особливості (темперамент, інтереси, рівень розвитку). Наприклад, для імпульсивної дитини вихователь може запропонувати завдання, що вимагає зосередженості, як-от складання пазлів, розвиваючи самоконтроль [3, с. 48].

О. Л. Кононко зазначає, що педагогічні взаємини тісно пов'язані з ігровою діяльністю, яка є провідною в дошкільному віці. Через рольові ігри, як-от «школа», вихователь допомагає дітям засвоювати соціальні ролі, правила та цінності, що сприяє їхній соціалізації [6, с. 58]. Наприклад, граючи в «лікаря», дитина вчиться піклуватися про інших, переймаючи модель турботи від вихователя. Т. І. Науменко підкреслює взаємодоповнення психологічного (емоції, когніція) і педагогічного (соціальні навички, мораль) підходів: емоційна близькість із дорослим створює основу для ефективного виховання .

Міжособистісні взаємини дошкільників із дорослими мають трикомпонентну структуру: когнітивну, емоційну та поведінкову. Когнітивний компонент охоплює сприйняття та розуміння іншої людини. Т. В. Дуткевич

пояснює, що через егоцентричне мислення дошкільники обмежено інтерпретують поведінку інших, але спілкування з дорослими розвиває цю здатність [5, с. 108]. Наприклад, дитина вчиться розпізнавати радість вихователя за усмішкою, що допомагає їй адекватно реагувати. Цей компонент формується через діалог, пояснення та спільну діяльність, як-от розповідь вихователя про природу, що розширює знання дитини.

Емоційний компонент включає почуття, що виникають під час взаємодії: довіра, симпатія, тривога чи любов. Л. О. Хомич зазначає, що для дошкільників він є домінуючим: позитивні емоції від обіймів матері після невдачі в грі створюють відчуття безпеки, тоді як різка критика може викликати страх [11, с. 102]. Наприклад, похвала батьків за намальований будиночок зміцнює впевненість дитини. Емоційна близькість із дорослими є основою психологічного благополуччя та соціальної активності.

Поведінковий компонент охоплює конкретні дії – слова, жести, вчинки. Наприклад, дошкільник слухняно виконує завдання вихователя, демонструючи повагу, або обіймає батька, виражаючи любов. Р. В. Павелків підкреслює динамічність структури: у сім'ї переважає емоційний зв'язок через тісну близькість, тоді як у дошкільному закладі когнітивний і поведінковий компоненти набувають ваги через групову взаємодію та навчання [9, с. 66]. Наприклад, у ЗДО дитина вчиться чекати своєї черги в грі, розвиваючи самоконтроль.

Ця трикомпонентна модель є основою для аналізу взаємин, оскільки дозволяє досліджувати, як когнітивні, емоційні та поведінкові аспекти взаємодіють у різних контекстах. Наприклад, коли вихователь хвалить дитину за поділ іграшкою (поведінковий аспект), це викликає радість (емоційний аспект) і розуміння цінності співпраці (когнітивний аспект), формуючи цілісний соціальний досвід.

Отже, міжособистісні взаємини дошкільників із дорослими – багатогранний процес, що формує соціальні, емоційні, когнітивні та моральні якості через обмін досвідом, емоціями та знаннями. Теоретичні підходи і

перспективи розкривають механізми впливу дорослих на соціалізацію. Структура взаємин, функції та особливості підкреслюють роль дорослого як медіатора розвитку. Конкретні приклади, як-от рольові ігри, похвала чи діалог, ілюструють практичне значення взаємин. Ці положення створюють теоретичну основу для аналізу виховних практик у сім'ї та закладі дошкільної освіти.

Список використаних джерел

1. Бандура А. Соціальна теорія навчання / пер. з англ. Київ: Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2005. 224 с.
2. Erikson E. H. Дитинство і суспільство / пер. з англ. Київ: Либідь, 2002. 416 с.
3. Бех І. Д. Виховання особистості: у 2 кн. Кн. 1: Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади. Київ: Либідь, 2003. 280с.
4. Гавриш Н. В. Дошкільна педагогіка: теорія і практика: монографія. Київ: Видавничий дім «Слово», 2010. 320 с.
5. Дуткевич Т. В. Дитяча психологія: навч. посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2012. 424 с.
6. Кононко О. Л. Психологічні основи розвитку дошкільника: навч. посібник. Київ: Стилос, 2005. 256 с.
7. Максименко С. Д. Психологія особистості: навч. посібник. Київ: КММ, 2007. 296 с.
8. Науменко Т. І. Соціалізація дошкільників у процесі взаємодії з дорослими. Київ: Наук. світ, 2008. 128 с.
9. Павелків Р. В. Розвиток особистості дошкільника: психологічний аспект. Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2011. 204 с.
10. Трубавіна І. М. Етика педагогічної взаємодії з сім'єю: навч.-метод. посібник. Київ: УДЦССМ, 2001. 72 с.
11. Хомич Л. О. Психологія дошкільного віку: навч. посібник. Київ: Магістр-S, 2009. 248 с.